

5. О Национальной стратегии развития образования в Украине на период до 2021 года : Указ Президента Украины № 344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/gu/documents/15828.html>. – Заголовок з екрана.
6. У новому законі про вищу освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>; www.mon.gov.ua/ua/. – Заголовок з екрана.
7. М. Гайдеггер. Путь к языку / М. Гайдеггер ; сост., пер., вступ. статья, ком. и указатели В.В. Библихина // *Время и бытие : статьи и выступления.* – М. : Республика, 1993. – 447 с.
8. Маркс К. и Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. Т.16. – М., 1960. – С. 197.
9. Там само. – Т. 23. – С. 494.
10. Тахо-Годи А. Греческая мифология / А. Тахо-Годи. – М. : Искусство, 1989. – 304 с.

УДК 373.61

*О.В. Тимошенко, кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ*

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ

У статті досліджено теоретичні основи формування конкурентоспроможності вищих навчальних закладів, виділено основні фактори конкурентоспроможності. Автором проаналізовано сучасний стан вищої освіти України, визначено рейтинги вищих навчальних закладів за світовими стандартами. Запропоновано заходи щодо підвищення конкурентоспроможності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг.

Ключові слова: вищі навчальні заклади, освітні послуги, управління системою освіти, конкурентоспроможність вищого навчального закладу, фактори конкурентоспроможності вищих навчальних закладів.

*А.В. Тимошенко, кандидат экономических наук, доцент,
Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев*

ПОВЫШЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ КУЛЬТУРЫ И ИСКУССТВ УКРАИНЫ

В статье исследованы теоретические основы формирования конкурентоспособности высших учебных заведений, выделены основные факторы конкурентоспособности. Автором проанализировано современное состояние высшего образования Украины, определено рейтинги высших учебных заведений по мировым стандартам. Предложены мероприятия по повышению конкурентоспособности высших учебных заведений на рынке образовательных услуг.

Ключевые слова: высшие учебные заведения, образовательные услуги, управление системой образования, конкурентоспособность высшего учебного заведения, факторы конкурентоспособности высших учебных заведений.

*A. Timoshenko, candidate of economic Sciences, associate professor,
Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv*

INCREASE OF COMPETITIVENESS OF HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS CULTURE AND ARTS OF UKRAINE

This article explores the theoretical basis of the formation of the competitiveness of universities, highlights the main factors of competitiveness. The author analyzes the current state of higher education in Ukraine, defined rankings of higher education institutions by world standards. Some measures to improve the competitiveness of higher education institutions in the educational market.

Keywords: higher education, educational services, management of the education system, the competitiveness of the university, the determinants of competitiveness in higher education.

За сучасних умов розвитку нашої країни докорінно змінилися цілі та завдання управління системою освіти та професіоналізації людей, оскільки умови їхньої трудової діяльності потребують нових форм мислення та поведінки. Відбулася в цілому зміна ціннісних орієнтацій людей, їхнього ставлення до освіти, праці, власності та багатства.

Ситуація на ринку освітніх послуг в Україні з кожним роком стає все більш напруженою і жорсткішою. В умовах постійно зростаючого контингенту студентів, як у світі в цілому, так і в Україні, такі фактори, як якість освітніх послуг та вища освіта, викликають підвищений інтерес суспільства. Саме за цих обставин кожна особа при виборі вищого навчального закладу особливо увагу звертає на матеріально-технічне забезпечення функціонування закладів освіти, цінову політику, практичну спрямованість отриманих знань, перспективу їхнього подальшого працевлаштування. Це призвело до появи конкуренції між ВНЗ, яка також детермінована загальними умовами функціонування ринкової системи та опосередкована економічними змінами, які впливають на функціонування ринку освітніх послуг.

Підвищення конкурентоспроможності вищих навчальних закладів, модернізація та реформування системи вищої освіти є важливими завданнями на шляху до інноваційного європейського розвитку українського суспільства в контексті формування освіченого молодого покоління, що визначає актуальність теми обраного дослідження.

Дослідженням проблем вищої освіти як фактора забезпечення економічного зростання країни займалися такі українські науковці та економісти, як: В. Андрущенко, Д. Бондаренко, І. Вакарчук, В. Геєць, Б. Данилишин, В. Кремень, В. Куценко, С. Ніколаєнко та ін. Оцінка якості та конкурентоспроможності вищих навчальних закладів в Україні відображена у працях: Й. Бескида, Є. Бойка, О. Босака, А. Даниленка, П. Ковалю, К. Кравченка, Т. Ольшанцевої, С. Салиги, Р. Фатхутдінова, В. Федосова, Л. Яременка та ін. Необхідність подальших наукових досліджень у даному напрямі зумовлена потребою пошуку шляхів підвищення конкурентоспроможності вищих навчальних закладів як пріоритету в державній та регіональній політиці країни.

Метою статті є комплексне дослідження теоретичних засад формування конкурентоспроможності вищих навчальних закладів, розробка заходів щодо підвищення рейтингу вищих навчальних закладів, виявлення новітніх тенденцій розвитку освітніх послуг, що сприятиме підвищенню їхньої конкурентоспроможності в умовах євроінтеграційного розвитку країни.

Сьогоднішній стан наукового дослідження управління конкурентоспроможністю вищого навчального закладу дозволив стверджувати, що дана проблематика є достатньо новим об'єктом дослідження управлінської науки як в Україні, так і за кордоном. Серед учених-економістів не існує одностайної позиції щодо трактування сутності «конкурентоспроможності вищого навчального закладу», недостатньо обґрунтовані напрями підвищення конкурентоспроможності в сучасних умовах розвитку освітніх послуг.

Науковець К. Кравченко у праці «Управління конкурентоспроможністю вищого навчального закладу» зазначає, що це процес, який являє собою певний аспект освітнього менеджменту, спрямований на формування, розвиток та реалізацію конкурентних переваг, стимулювання щодо збагачення потенціалу (матеріально-технічне забезпечення, інформатизація, зв'язок з громадськістю та ін.) та забезпечення ВНЗ стійкого положення у конкурентному середовищі. Конкурентне середовище охоплює сукупність об'єктів та чинників ринку, які впливають на взаємини між навчальним закладом та замовниками [5].

Натомість, учений-економіст Р. Фатхутдінов відмітив, що конкурентоспроможність вищого навчального закладу враховує такі складові: підготовка спеціалістів, які в змозі вести конкуренту боротьбу на внутрішньому та зовнішньому ринках праці; спроможність розробляти конкурентні інновації в царині освіти; вміння вести ефективну політику в усіх сферах своєї діяльності [9].

О. Босак при розгляді питань, пов'язаних із виокремленням факторів, які впливають на конкурентоспроможність вищих навчальних закладів, зазначає, що ВНЗ повинні більше часу приділяти розкриттю творчого потенціалу особистості. При організації навчального процесу

слід упроваджувати концепцію наскрізного практичного навчання, інтерактивні методи проведення занять, активно використовувати систему розв'язання реальних практичних ситуацій [3].

Учений-економіст Т. Ольшанцева у науковій праці «Підвищення конкурентоспроможності ВНЗ та його розвиток з позицій маркетингу» наголошує на тому, що конкуренція вітчизняних ВНЗ багато в чому детермінована загальними умовами функціонування освітньої ринкової системи, рівнем її зрілості, ступенем та ефективністю державного регулювання. Зміна використовуваних у суспільстві бізнес-моделей впливає на функціонування ринку освітніх послуг та її моделі [6].

Узагальнюючи погляди вчених-економістів щодо розуміння сутності та особливостей формування конкурентних переваг ВНЗ, ми дійшли висновку, що найбільш відповідний і правильний погляд на конкурентоспроможність ВНЗ визначає її як сукупність процесів взаємодії та загальної боротьби між існуючими та потенційними суб'єктами ринкових відносин на ринку освітніх послуг з метою отримання максимально вигідних позицій у відповідності до поставленої мети. Конкурентоспроможність ВНЗ визначає його стійке положення на ринку освітніх послуг і базується на матеріально-технічній, фінансово-економічній базі, кадровій, науковій складовій, враховує рівень інновацій, міжнародної взаємодії, конкурентоспроможність випускників минулих років та ситуацію на ринку праці, що склалася на даний час.

Сучасна система освітніх послуг в Україні не забезпечує достатнього рівня конкурентоспроможності країни, незважаючи на її відносно високі кількісні характеристики. За даними 2013 р., за більшістю зі складових індексу глобальної конкурентоспроможності Україна займає останні позиції, позитивним є рейтинг нашої держави лише за показниками, які характеризують розвиток ринку освітніх послуг. Зокрема, спостерігаємо позитивну тенденцію за такими показниками: «Охоплення населення освітою» – 13 місце, «Якість освітніх послуг» – 69 позиція, «Якість математичних, природничих наук» – 28 місце зі 148 досліджуваних країн. Але, Україна значно поступається за рейтингом критерію «Здатність країни до втримання талантів» – 140 місце, що обумовлено недостатньою самореалізацією і відсутністю належних умов для гідного працевлаштування молодого покоління [11].

Ситуація в системі вищої освіти України характеризується такими проблемними факторами:

– якість освіти не відповідає очікуванням роботодавців. Рівень випускників українських вищих навчальних закладів і очікуваний рівень кваліфікації молодих спеціалістів суттєво відрізняються. Згідно з результатами опитування керівників 2013 р., кожен п'ятий роботодавець вважає низький рівень кваліфікації робочої сили проблемним фактором для власного бізнесу [10]. Це не означає, що система освіти не розвивається, але набутий досвід у сфері освіти не задовольняє зростаючих вимог бізнесу щодо знань випускників навчальних закладів. Отже, це породжує невідповідність попиту і пропозиції на ринку праці України;

– система освіти не розвиває важливих для конкурентоспроможності навичок. В Україні низька якість викладання менеджменту, що є провідною складовою продуктивності компаній у сучасному світі. У країні майже не готують управлінців західного зразка, які з успіхом могли б подолати всі виклики ринкової економіки. На думку більшості керівників, рівень українських бізнес-шкіл не відповідає міжнародним стандартам. Їхня оцінка – 2,97 із 7 балів, тоді як у середньому у світі цей показник дорівнює 4,18 бала [4, 18];

– кошти, які виділяють на освіту, витрачаються неефективно. Останніми роками з державного та місцевих бюджетів на освіту виділялося близько 7% ВВП України. У країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) на освіту витрачають у середньому 4,6% ВВП, у країнах Європейського Союзу (ЄС-28) – 5,1% ВВП [10, 49]. В Україні переважна частина коштів, що виділяються з бюджету на освіту, витрачається на оплату праці й комунальні платежі (за оцінками експертів, частка цих витрат становить понад 70%). Інвестування у поліпшення матеріально-технічної бази й інновації відбувається за остаточним принципом [10];

– в Україні слабка система керування й контролю якості освіти. Навчальні заклади отримують державне фінансування залежно від кількості контингенту студентів, а не від якості

отриманих ними знань та навичок. Стимули для підвищення якості освіти у навчальних закладах майже відсутні. Україна не бере участі в міжнародних моніторингах і рейтингах, таких, як: PISA6, PIRLS7, IAEP8, і лише одного разу брала участь у TIMSS 2007 р. Вищі навчальні заклади України не представлені у світових рейтингах кращих університетів. Лише у вересні 2011 р. два ВНЗ України – Київський політехнічний інститут і Донецький національний університет – увійшли до рейтингу топ-700 вишів у світі за версією QS World University Rankings [7].

Вважаємо за доцільне розглянути критерії та методологічні основи рейтингування ВНЗ найважливіших європейських та світових наукових агенцій. Передусім, це кількість випускників-лауреатів та викладачів-лауреатів Нобелівської і/або Філдсівської премій; статей, опублікованих випускниками чи викладачами у провідних світових наукових журналах; індексу цитувань у провідних журналах світу.

Щодо методології складання інших рейтингів університетів, зокрема такого як QS, вони виділяють такі критерії, як: авторитетність у галузі наукових досліджень, співвідношення викладацького складу до числа студентів, репутація серед роботодавців, частка іноземних студентів та викладачів. Оцінка ВНЗ для світового рейтингу World University Rankings додає ще кілька позицій: рівень інновацій (2,5% рейтингу ВНЗ), рівень викладання (30% рейтингу ВНЗ), рівень міжнародної взаємодії (7,5% рейтингу ВНЗ) [7].

Рейтинг Universitas-21 варіює університети за такими складовими, як: *результативність, зв'язки, середовище, ресурси*, а потім виводить методом середньозважених величин загальний бал і виділяє місце ВНЗ за рейтингом.

Наприклад, 2014 р. ВНЗ України за рейтингом Universitas-21 отримали загальний бал 43,9: за результативністю – 23,7 бали, за зв'язками – 31 бал, за середовищем – 75,2 бала, за ресурсами – 49,9 бала [11]. Якщо проаналізувати динаміку вищезгаданих показників, то ми спостерігаємо негативну тенденцію до зменшення на 5,1 бала, порівняно з 2013 р., що спричинило втрату 7 позицій України – з 35 на 42 місце.

Усе це потребує розробки науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності ВНЗ в Україні, що дало б змогу підвищити їхній рейтинг на світовому ринку освітніх послуг.

Позитивним у цьому напрямі є ухвалення Закону України «Про вищу освіту» [1] у новій редакції, відповідно до якого демократизується управління вищими навчальними закладами, розширюється їхня автономія та фінансова самостійність, унормовуються питання стандартів вищої освіти, визначено основні засади практичної підготовки, посилено інноваційну складову діяльності ВНЗ та визначено організаційно-правові форми впровадження інновацій.

Усе це сприятиме реалізації в Україні єдиного освітнього простору, без якого неможливо порушувати питання про визнання українських дипломів, продовження навчання студентів, аспірантів у зарубіжних університетах.

Крім того, основними напрямками підвищення конкурентоспроможності вищих навчальних закладів мають бути:

1) удосконалення управління вищою освітою, а саме: розроблення методики і системи показників для оцінки діяльності вищих навчальних закладів, забезпечення моніторингу їхньої діяльності; вдосконалення державного замовлення на підготовку фахівців [8];

2) нарощення потенціалу професорсько-викладацького складу та підвищення його соціального статусу;

3) оптимізація структури вищих навчальних закладів у контексті приведення у відповідність їхньої кількості до високорозвинених і високоосвічених європейських країн;

4) посилення міжнародного співробітництва ВНЗ України у контексті інтеграції програм навчання, технологій тренінгу та наукових досліджень [2];

5) удосконалення якості навчального процесу шляхом упровадження сучасних методик навчання;

б) підвищення конкурентоспроможності випускників і розвиток системи їхнього працевлаштування, а саме – посилити консультативні послуги викладачів, організувати належним чином виробничу практику студентів, проводити «Дні фірм» в університеті, запрошувати представників рейкрутингових компаній;

7) поліпшення фінансово-економічного механізму функціонування вищих навчальних закладів, створення системи багатоканального фінансування вищої освіти;

8) створення умов щодо зацікавленості працевлаштування молоді в Україні, що сприятиме підвищенню позиції України у рейтингу «Здатність країни до втримання талантів»;

9) створення умов щодо представлення вітчизняних вищих навчальних закладів у наявних міжнародних базах даних, посилення наукових розробок професорсько-викладацького складу та їхнього публікування у зарубіжних виданнях, що дасть можливість збільшити кількість ВНЗ України у міжнародних рейтингах. Крім того, необхідно враховувати критерії рейтингових оцінок при розробці та затвердженні Концепції наукової, навчально-виховної та позанавчальної роботи університетів в Україні.

Отже, завдання підвищення конкурентоспроможності вітчизняних вищих навчальних закладів має вирішуватися на всіх рівнях управління освітянської діяльності: як на рівні самого університету, так і має бути пріоритетним завданням на державному рівні. У найбільш оптимальному варіанті повинна бути створена спеціальна служба, яка буде планомірно визначати реальну позицію ВНЗ серед його конкурентів, аналізувати ситуацію й розробляти методи просування освітніх послуг, оцінювати ефективність усього освітнього процесу.

Крім того, щоб забезпечити стійке підвищення позицій країни за Індексом глобальної конкурентоспроможності, необхідно усунути регіональні диспропорції та почати процес якісного реформування системи вищої освіти та професійної підготовки.

У цілому, необхідно зазначити, що трансформація вищої освіти в Україні повинна бути націлена на її піднесення до рівня вищої освіти в розвинених країнах світу та інтеграцію у міжнародне науково-освітнє товариство [8]. Незважаючи на приєднання України до Болонського процесу, схвалення Закону України «Про вищу освіту» в новій редакції, ВНЗ України досі зберігають радянські традиції та риси.

Використані джерела

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 556-VII: за станом на 01 жовт. 2014 р. // Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2014. – № 37-38.
2. Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України № 344 від 25.06.2013 // Урядовий кур'єр. – 2013. – 4 лип.
3. Босак О.В. Фактори конкурентоспроможності вищих навчальних закладів в системі формування економіки знань / О.В. Босак // Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 223-227.
4. Гончаров С. Про деякі проблеми вищої та середньої освіти в Україні в контексті Європейської кредитно-трансферної системи навчання / С. Гончаров // Нова педагогічна думка. – 2012. – № 1. – С. 14-19.
5. Кравченко К.В. Управління конкурентоспроможністю вищого навчального закладу [Електронний ресурс] / К.В. Кравченко // Науковий вісник Донбасу. – 2011. – № 3. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2011_3_17.pdf. – Заголовок з екрана.
6. Ольшанцева Т.О. Підвищення конкурентоспроможності ВНЗ та його розвиток з позицій маркетингу / Т.О. Ольшанцева // Економіка сьогодення: актуальні питання та перспективи : збірник наукових праць. – 2013. – № 2. – С. 105-116.
7. Серебрянський С. Стратегічні аспекти розвитку освіти в умовах інтеграції України в європейський освітній простір / С. Серебрянський // Вища школа. – 2013. – № 4. – С. 7-14.
8. Тимошенко О.В. Економічний освітній простір України: сучасні тенденції та перспективи розвитку / О.В. Тимошенко // Формування ринкових відносин в Україні : збірник наукових праць. – 2014. – Вип. № 5 (156). – С. 194-199.
9. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью вуза / Р.А. Фатхутдинов // Высш. образование в России. – 2006. – № 9. – С. 37-38.
10. Шульга Н.Д. Развитие освіти Украины: стратегия, мета, принципы / Н.Д. Шульга // Економіка та держава. – 2013. – № 2. – С. 48-50.
11. Індикатори діяльності та статистична оцінка розвитку ВНЗ: нові підходи та умови прийняття Закону України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cstat.asta.edu.ua>. – Заголовок з екрана.